

*Глоба І.П.
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ АРХІВНИХ ФОНДІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕМПУ

Історія сучасних політичних партій привертає увагу значної кількості істориків та політологів. В умовах постійного зростання впливу політичних партій на перебіг суспільно-політичних процесів, виникла необхідність проведення ґрунтовних історичних досліджень їхньої діяльності. Більшість сучасних досліджень щодо діяльності політичних партій має суто політологічне спрямування та не відповідає вимогам історичної науки. Серед питань, що залишаються недослідженими слід окремо виділити проблему висвітлення джерелознавчої бази політичних партій. Досліджуючи джерельну базу з історії сучасних політичних партій, доцільно окремо виділити проблему вивчення архівних матеріалів. Виокремлення з джерелознавчої тематики питання про архівні джерела, має сприяти більш глибокому вивченню останніх, а також проблем дослідження архівних фондів політичних партій.

На прикладі Демократичної партії України можна провести сучасний історичний аналіз архівних джерел, що висвітлюють діяльність окремої політичної партії. Слід зазначити, що раніше архівні матеріали ДемПУ не публікувалися та не піддавалися ґрунтовному історичному аналізу. Дане дослідження базується на архівних матеріалах ДемПУ, що вперше піддаються історичному аналізу.

Завданням даного дослідження є вивчення архівних матеріалів ДемПУ, що є цінним джерелом з історії партії та її місця у політичній системі України. Використовуючи результати даної роботи можна провести порівняльний аналіз джерельної бази ДемПУ та інших політичних організацій, що сприятиме більш повному висвітленню історії політичних партій України. Слід зазначити, що на сучасному етапі проводиться низка досліджень щодо діяльності декількох впливових суб'єктів суспільно-політичного процесу. Але враховуючи кількість суб'єктів українського політикуму та розмаїття їх ідеологічних орієнтацій, наявних історико-політологічних досліджень недостатньо для повноцінного висвітлення сучасної політичної історії України.

На даний момент накопичено значний масив документів, що мають цінність для вивчення історичного та політологічного аспектів діяльності ДемПУ та інших політичних організацій сучасної України. Доцільно підкреслити, що виникнення та діяльність ДемПУ, а також інших політичних партій України на сьогодні залишається темою малодослідженою.

Значна частина документів щодо діяльності ДемПУ зберігається у приватних колекціях її колишніх та дійсних членів. Сьогодні ці документи фактично

виключені з наукового обігу, оскільки до сьогоденного часу вони не публікувалися. Незважаючи на недоступність для вивчення документів, що зберігаються у приватних архівних колекціях, найбільшу проблему складає відсутність інформації щодо кількості та приблизного переліку цих документів.

За таких умов, особливе значення для вивчення історії виникнення та розвитку ДемПУ мають архівні матеріали, оскільки вони добре висвітлюють внутрішню, і тому маловідому частину партійної діяльності. Дослідження даного аспекту за архівними матеріалами дає можливість вивчити внутрішньопартійні традиції ДемПУ, що є важливим чинником формування політичної лінії партії.

На відміну від більшості сучасних політичних партій, ДемПУ передала значну кількість документів за період з 1991 до 1995 роки на зберігання до державного архіву. У той же час, партійні документи інших політичних організацій переважно зберігаються у поточних архівах партій, приватних архівах, або втрачені. Повністю відкритими та доступними для вивчення залишаються лише документи, що зберігаються у державних архівах України. Цінність архівних матеріалів також у відсутності аналітичних нашарувань, що містяться в інших джерелах з історії політичних організацій.

Документи ДемПУ зберігаються у 1 описі, 272 фонду, Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Вони добре систематизовані та знаходяться у 43 архівних справах.

Документальні матеріали ДемПУ, що зберігаються у фонді ЦДАГО України, висвітлюють майже всі сфери діяльності партії. Там зберігаються програмні документи, матеріали з'їздів, документи установчого періоду діяльності ДемПУ, протоколи засідань статутних органів, партійне листування, документи регіональних організацій, господарські документи та вибірка публікацій у періодичних виданнях.

У період 1991-1995 років відбувався процес формування організаційної структури ДемПУ, її ідеології та партійних традицій, що продовжують впливати на розвиток організації на сучасному етапі. Слід зазначити, що політичні заяви та окремі публічні аспекти діяльності ДемПУ знайшли відображення у періодичних виданнях того періоду. Але процес прийняття рішень та перебіг внутрішньої політичної боротьби, що відбувалася в ДемПУ, можна дослідити лише за архівними документами з фонду ЦДАГО України.

Після 1995 року ДемПУ більше не передавала партійної документації до жодного державного архіву. Виключення складають документи пов'язані з діяльністю депутатів Верховної Ради України, які були членами ДемПУ. Але документи Верховної Ради України є мало інформативними для дослідження історії ДемПУ, оскільки більшість депутатів, які були членами ДемПУ, лише декларували своє членство у партії, а на практиці проводили власну політичну лінію, що часто не співпадала з офіційною лінією партії. На даний момент значний масив документів ДемПУ залишається недоступним для вивчення, оскільки партія

пережила низку внутрішніх криз, у наслідок яких значна частина документів залишилася у її колишніх керівників. Партійні документи за період з 1998 по 2003 рік зберігаються у поточному архіві ДемПУ.

Документи ДемПУ, що висвітлюють установчий період діяльності партії зберігаються у фонді ЦДАГО України [1]. У зазначених справах зібрані документи установчого з'їзду ДемПУ, Маніфест ДемПУ, перша редакція статуту, проекти програмових принципів та перша редакція політичної програми, а також протоколи засідань президії та сесій Національної Ради ДемПУ. У вищезазначених справах, також зберігається значна кількість документів господарчого та розпорядчого характеру. У фонді архіву зберігається декілька справ з документами виключно господарчого характеру [2].

Господарчі документи та внутрішні розпорядчі документи ДемПУ мають значення для вивчення ресурсної бази партії та її організаційного потенціалу. Дослідивши зазначені документи можна дійти висновку, що виконавчий орган ДемПУ та її керівники серйозно ставилися до питань партійного діловодства. Від самого початку діяльності партії демократи системно вели ділову документацію, завдяки чому можна детально вивчити структуру партійного апарату ДемПУ. Цікавим джерелом для дослідження, також є фінансові документи ДемПУ та листування з приводу організаційних питань.

На етапі становлення, ДемПУ надзвичайно гостро відчувала проблему фінансування діяльності партії. Про складнощі з фінансуванням діяльності партії свідчить листування центрального апарату ДемПУ із регіональними та первинними організаціями [3]. З виданих керівництвом ДемПУ господарчих інструкцій видно, що проблему фінансування партії намагалися вирішити за рахунок надходження коштів від пожертвувань бізнесменів. Але в архівному фонді немає жодного документу, що підтвердив би існування таких надходжень.

Окремий групу складають документи первинних та регіональних організацій ДемПУ. У 19 справі, 1 опису, 272 фонду ЦДАГО України зберігаються звіти про роботу первинних осередків ДемПУ, результати опитувань в обласних організаціях, протоколи установчих зборів та фінансові звіти регіональних організацій [4]. Значна кількість документів, що стосується діяльності регіональних організацій зберігається також в інших архівних справах зазначеного опису 272 фонду, але вони жодним чином не систематизовані. Документи регіональних організацій, що зберігаються у зазначеному фонді ЦДАГО України, мають особливу цінність з огляду на бідність джерельної бази, щодо діяльності первинних організацій ДемПУ. Більшість неархівних джерел з історії ДемПУ висвітлюють різні аспекти діяльності партії у цілому, не акцентуючи увагу на діяльності регіональних організацій. Архівні документи, що зберігаються у фонді ЦДАГО України, дають можливість вивчити особливості діяльності регіональних партійних осередків та навіть простежити витоки формування партійних традицій

на місцях. Протоколи установчих зборів періоду 1991 року містять значний обсяг інформації, щодо суспільних настроїв рядових членів ДемПУ, технології утворення окремих первинних організацій та соціальної бази партії. Інформація про соціальний склад партійного активу дає можливість провести аналіз соціальної бази партії та її відповідності програмним положенням ДемПУ.

Окремим джерелом, що зберігається у фонді ЦДАГО України, є партійне листування та листи на адресу ДемПУ від пересічних громадян. У справах 1 опису 272 фонду ЦДАГО України зберігається велика кількість листів від громадян та пересічних членів ДемПУ. Зазначені листи містять у собі інформацію корисну для того, щоб зрозуміти ставлення простих людей до партії та тогочасної політичної ситуації. Також вони вказують на проблеми та прохання, з якими люди зверталися на адресу партії. З листування видно, що на початку 90-х років більшість людей невірно сприймали роль та завдання політичних партій та ДемПУ зокрема. На той час, переважало емоційне сприйняття ролі та завдань політичних партій.

Серед справ 1 опису 272 фонду зберігається справа, що містить надзвичайно цікаві зразки партійної символіки ДемПУ [5]. Зазначена справа містить: ескізні проекти символіки ДемПУ, положення "Про символ ДемПУ", зразки емблем надіслані з регіональних організацій партії.

Окремою групою документів, що зберігаються у фонді ЦДАГО України, є політичні заяви Національної Ради ДемПУ, президії та обласних організацій партії [6]. Вони відображають тактичну лінію партії, її політичну платформу та дають можливість зрозуміти ставлення демократів до тогочасної політичної ситуації. Дослідження політичних заяв ДемПУ має особливу цінність, оскільки вони є важливим інструментом реалізації партійної політики. На початку 90-х років більшість політичних організацій приймали та оприлюднювали політичні заяви з приводу кожної суспільно значимої події. У подальшому, значення політичних заяв зменшилося, оскільки в умовах постійного зростання кількості політичних партій та громадських організацій відбулася девальвація даного політичного інструменту. Але до 1994 року, політичні заяви партій могли серйозно впливати на розвиток політичної ситуації. У архівному фонді ЦДАГО України зберігається більшість політичних заяв ДемПУ прийнятих за 1990-94 роки та декілька заяв прийнятих у 1996 році. Більш пізні заяви ДемПУ можна досліджувати лише за публікаціями у періодичних виданнях.

В архівному фонді ЦДАГО України зберігається цікава підбірка документів, що висвітлюють період передвиборної боротьби ДемПУ, що відбувалася у 1994 році. У фонді архіву також зберігаються протоколи засідань постійно діючої наради демократичних партій та громадських організацій [7]. Фактично було утворено координаційне передвиборне об'єднання "Україна", до якого приєдналася ДемПУ та інші національно демократичні сили. Протоколи даної наради містять значний обсяг інформації щодо діяльності ДемПУ та її кооперації з

національно-демократичними організаціями напередодні парламентських виборів 1994 року. У архівних документах, що висвітлюють діяльність об'єднання "Україна", знаходяться звернення членів зазначеної організації, листи співголів об'єднання до голови ЦВК І.Ємця, повідомлення прес-служби ДО "Україна", тексти доповідей та виступи членів організації. Дані матеріали мають важливе значення для вивчення діяльності політичних організацій національно-демократичного спрямування під час парламентської передвиборної кампанії 1994 року.

Окрім документів об'єднання "Україна", у фонді ЦДАГО України зберігається значна кількість документів, що висвітлюють передвиборну діяльність ДемПУ напередодні виборів 1991 року та 1998 років. Серед них передвиборні заяви, листівки, інструкції, зразки агітаційних матеріалів та розпорядження виконавчих органів ДемПУ. Але зазначені документи містяться у різних справах 1 опису 272 фонду ЦДАГО України та, на жаль, жодним чином не систематизовані.

У архівному фонді також зберігаються протоколи засідань президії та Національної Ради ДемПУ [8]. Зазначені документи охоплюють лише період 1991-1992 рр., оскільки більш пізні протоколи засідань, до архівного фонду не потрапили.

Протоколи засідань президії та Національної Ради ДемПУ мають значення, як джерело, що висвітлює внутрішній механізм прийняття партійних рішень та діяльність статутних органів ДемПУ. Дане джерело має особливу цінність, оскільки можна вважати дефіцитними джерела, що висвітлюють внутрішньопартійні аспекти діяльності ДемПУ.

Серед документів архівного фонду ЦДАГО України, також зберігаються матеріали I Всеукраїнської конференції ДемПУ та другого з'їзду партії [9]. Вони містять доповіді голови ДемПУ, виступи делегатів, оригінали записок, що надходили до президії під час конференції та з'їздів, мандати делегатів, протоколи, проекти програми та зауваження до неї, тексти прийнятих заяв та відозв. Особливу увагу доцільно звернути на цікавий документ, що був розроблений та прийнятий на II з'їзді ДемПУ – проект Конституції України. Порівняльний аналіз даного документу виявив велику кількість його положень, що майже повністю співпадають з Конституцією України, прийнятою у 1996 році.

Цікавими документами, що висвітлюють організаційний аспект діяльності ДемПУ є інструкції, методичні матеріали та рекомендації керівних органів ДемПУ з організаційно-технічних та інших питань діяльності партії [10]. Деякі із зазначених документів, за формою є методично-розпорядчими документами, але на практиці їх можна розглядати як документи, що також містять програмні положення ДемПУ та відображають її тогочасну ідеологічну платформу. Як приклад, можна назвати методичні рекомендації "Стратегія й тактика виборчої кампанії ДемПУ 1994 року" [11]. Частина зазначеного документу містить стислі ідеологічні рекомендації для членів партії, на період парламентської виборчої

кампанії. На той час, даний документ фактично відображав реальну політичну платформу ДемПУ.

Аналіз архівних документів ДемПУ свідчить, що дане джерело є найбільш інформативним щодо діяльності партії у 1990-94 рр. На більш пізньому етапі, зокрема у 1995-1996 роках, документи ДемПУ потрапляли до архівного фонду ЦДАГО України лише епізодично. Але навіть за таких умов, вони містять значний обсяг інформації, щодо діяльності ДемПУ у 1995-1996 роках.

Слід зазначити, що у 1990-94 рр. ДемПУ досягла найвищого рівня своєї політичної впливовості. Після 1994 року рівень її політичної впливовості почав поступово знижуватися, ДемПУ втратила частину партійного активу, від неї відійшли її засновники та почався болісний процес трансформації політичної партії у нових політичних умовах.

Окремий масив документів зберігається у поточному архіві ДемПУ. Даний архів містить документи починаючи з 1998 року. Більш ранні документи 1995-97 рр. знаходяться у приватних колекціях колишніх керівників партії, які відійшли від партії під час серйозної внутрішньопартійної кризи.

Серед документів поточного архіву ДемПУ зберігаються матеріали VI з'їзду партії, що відбувся 30 травня 1998 року. Шостий з'їзд ДемПУ відбувся після поразки партії на парламентських виборах і тому він став першим етапом розгортання загальної внутрішньопартійної кризи. На відміну від попередніх з'їздів він відбувався у два етапи і тому у поточному архіві ДемПУ зберігаються окремі протоколи кожного етапу, а також прийняті на з'їзді заяви, зауваження до програми та інші документи.

Надзвичайний інтерес представляють документи поточного архіву ДемПУ, що висвітлюють проведення VII позачергового з'їзду партії, на якому відбулася зміна керівництва організації. Після зазначеного з'їзду партія переживала тривалий період внутрішньої дестабілізації, спричиненої кризовою ситуацією, що виникла під час зміни керівництва ДемПУ. Протокол VII позачергового з'їзду ДемПУ, дає можливість відновити перебіг подій під час з'їзду. Це має особливе значення, оскільки діючі та колишні члени керівних органів ДемПУ зробили низку взаємовиключних публічних заяв, що фактично ускладнили та заплутали ситуацію навколо подій VII з'їзду партії.

З наближенням президентських виборів 1999 року, дана подія почала все більше впливати на внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Починаючи з VII позачергового з'їзду партії, документи поточного архіву ДемПУ свідчать про поступове наростання впливу президентської передвиборної кампанії на процес формування політичної лінії партії та її внутрішню ситуацію.

У поточному архіві зберігаються протоколи засідань Національної Ради та правління ДемПУ, що дозволяють вивчити перебіг внутрішньопартійної дискусії, щодо основних напрямків діяльності партії.

Матеріали поточного архіву ДемПУ є особливо цінними, оскільки після 1999 року партія не виявляла серйозної публічної активності і тому перебувала за межами уваги ЗМІ. Після виборів 1998 року, більшість надрукованих у ЗМІ повідомлень щодо діяльності ДемПУ відрізняється надзвичайно низькою інформативністю. В основному увагу друкованих видань привертають окремі дії лідера партії Г.Антоньєвої. Акцентування уваги на окремих діях лідера партії свідчить про одностороннє висвітлення засобами масової інформації діяльності ДемПУ, що не сприяє повноті та об'єктивності інформації щодо безпосередньої діяльності організації. На даному етапі, поточний архів ДемПУ є основним джерелом, що найкраще висвітлює різні аспекти діяльності партії після 1998 року.

Завершуючи огляд архівної джерельної бази ДемПУ, слід зауважити, що при всій широті та різноманітності джерел існують окремі аспекти діяльності ДемПУ, що майже не знайшли відображення у документах архівного фонду партії. Частина документальних джерел сьогодні залишилася поза межами наукового обороту, оскільки вони недоступні для вивчення, або втрачені. Серед документів, недоступних для вивчення, слід назвати матеріали приватних колекцій та документи, що зберігаються у колишніх членів ДемПУ. Значна кількість документів ДемПУ зберігається у поточних архівах інших політичних організацій, але вони не систематизовані та на даний момент недоступні для наукового вивчення, в силу різних політичних, організаційних та суб'єктивних причин. Таким чином, в сучасних умовах найбільшу наукову цінність мають документи, що зберігаються у державних архівних фондах.

Подальші історичні розвідки даної теми, дозволять розширити джерельну базу з історії ДемПУ та інших політичних партій. В умовах посилення суспільного інтересу до історії політичних організацій незалежної України, доцільно і надалі продовжувати вивчення джерельної бази ДемПУ.

Література

1. ЦДАГО України, ф. 272, оп. 1, спр. 1-6.
2. ЦДАГО України, ф. 272, оп. 1, спр. 18,19,20,22.
3. ЦДАГО України, ф. 272, оп. 1, спр. 20.
4. Там само., спр. 12,19.
5. Там само., спр. 20.
6. Там само., спр. 8.
7. Там само., спр. 16,17.
8. Там само., спр. 10,11,14,24.
9. Там само.
10. Там само., спр. 22.
11. Там само.